

3275.

KOMMUNIZMUS * * * *

ÉS ✓

* * * * KAPITALIZMUS

LAFARGUE PÁL ELŐADÁSA NYOMÁN

KÖZLI

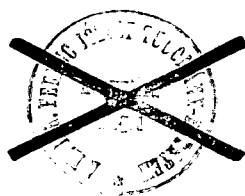
MEZŐFI VILMOS

ÁRA 25 KRAJ CZAR

BUDAPEST

BORUTH E. KÖNYVNYOMDÁJA

1894

20105

ELŐSZÓ.

A mai társadalmi rend védőinek régi vesszőparipája, hogy a kommunizmusra, vagyis a javak közös termelésének és közös fogyasztásának rendszerére való áttérés lehetetlen s amennyiben lehető volna és eléretnék: az emberiség elkorcsosodására, testben és szellemben való elcsúszulására vezetne.

E merész állításnak bizonyosságául rendesen azt hozzák fel, hogy az ember őseredeti természete az individualizmus, vagyis az egyéni kezdemény felé hajlik és ellensége minden beavatkozásnak, mely a közös gondviselés örve alatt be akar folyni sorsa intézésére. Másrészt felhozzák, hogy a teremtő erő csak úgy érvényesül bennünk, ha senkire sem támaszkodhatunk olyankor, amidőn bizonyos anyagi, vagy eszményi célokra törekszünk: vagyis, hogy a genie csak a leg-tökéletesebb individualizmus urálma mellett tud teremteni; ellenben a kommunizmus minden teremtő képességet, minden geniális föllendülést elfojt a maga hideg, száraz, csak az anyagi javak megbecsülését szem előtt tartó rendszerével.

Amily tarthatatlan ép oly könnyen megcáfolható állítások. Mindenütt, ahol a szocializmus eszméi követőkre találtak, ezeket az érveket hangoztatják a szocializmus ellenségei, hogy ellenszenvenessé tegyék és igazságait megingassák. S a szocializmus jogosultságát elismerőknek, úgyszólván minden államban, ahol a modern értelemben vett szocializmus tana kifejlődött, ezen állításokkal kell szembe szállaniok.

Legutóbb Franciaországban, ahol a szocializmus eszméi napról-napra mind-több hívőre találnak, kísértették meg a szabadelvű nemzetgazdák ezzel a két állítással a szocializmus eszméi szerint megteremtendő kommunizmust a műveltek szemében diszkreditálni. A francia szabadelvű nemzetgazdáknak erre irányuló törekvéseikben legodaadóbb támogatójuk Demolins, akivel egy munkája révén más alkalommal, már volt szerencsém foglalkozni. Röpiratokban, hirlapokban, nyilvános felolvasásokon hirdeti D. úr a maga nézeteit a kommunizmus tarthatatlanságáról és el is érte azt, hogy a francia bourgeoisie szemében oly tekintély számba megy, aki egyedül hivatott a téves szocialista és kommunista tanokat a maguk valódi értékére leszállítani. A francia szocializmus tudományos előharcosai eddig nem igen törődtek D. úrral végre azonban egy szellemes szocialista képviselő, a híres Lafargue, vállalkozott arra, hogy nyilvános vitatkozásban cáfolja meg Demolins két nevezetes állítását.

A szellemi tornajáték megtörtént. A párisi „földrajzi társaság” nagy gyűléstermében ezernyi ezer, a művelt osztályokhoz tartozó ember jelenlétében folyt le az egymástól homlokegyenest ellenkező két nemzetgazdasági irány vitája. Lafargue Pál kezdte, Demolins válaszolt, azután ismét Lafargue tette meg észrevételeit. Hogy melyikük érezte magát legyőzöttnek ebben a szellemi harcban, azt nehéz lenne megállapítani, tény az, hogy a közönség, amely — mint említet-

4

tem — művelt emberekből: tudósokból, egyetemi tanárokból, képviselőkből; lelkészekből és hivatalnokokból állott, Lafargue fejtegetéseit, gyakori helyeslésekkel kísérte, habár a „nem tetszés“ nyilvánításokban sem volt hiány, különösen akkor, midőn a szellemes francia szocialista a mai társadalom bűneit és félszégeit festette rikító színekkel.

Azt hisszük, szolgálatot teszünk annak a magyar olvasó közönségnek, amely a jövő nagy problémája iránt érdeklődik, ha Lafargue minden tekintetben érdekes előadását, mely azóta már a világ összes sajtóját bejárta, szószerinti szövegében bemutatjuk. Sok előítéletet fog elenyésztetni, sok téves nézetet eloszlatni! Pedig, ha valaha szükség volt arra, hogy művelt ember tisztán lásson azokban a nagy kérdésekben, melyek a föld kerekiségén millió meg millió elmét foglalkoztatnak: most ezekben a lázas napokban, — amikor szerencsétlen őrgöngyölökkel és bombával akarják a világot reformálni s ebbeli ténykedésük a higgadtan és józanul gondolkodó embert is arra indíthatja, hogy e szerencsétlen elmeháborodottak és a békés fejlődésnek tudományosan meghatározott keretein belül maradó társadalmi átalakítók között olyan összekötő kapcsokat keressen, amelyek nem léteznek, — azt hiszem, alig lehetne aktuálisabb és közérdekűbb tárgyat találni, mint a szocializmus eszméinek ismertetése.

Lafargue előadását a következőkben adjuk.

KOMMUNIZMUS ÉS KAPITÁLIZMUS.

I.

A bérrendszer: a szolgamunka végső formája.

Hölgyeim és uraim! Hogy mai összejövetelünk célját jelezzem: az nem annyira a vitatkozás, mint inkább a szociális fejlődés két ellentétes felfogásának jellemzése.

Demolins úr azt hiszi, hogy a társadalmi fejlődés az individuáлизmushoz fog vezetni, jobban mondva: annak legkifejlődöttebb alakjában, a partikularizmusban fogja csúcspontját elérni. Ezzel szemben mi, akik Marxnak és Engelnek vagyunk tanítványai, azt hisszük, hogy a gazdasági fejlődés szükségszerűen a kommunizmus életbeléptetésére, vagyis a termelő eszközöknek társadalmosítására — ami részben már be is következett — és arra vezet, hogy az élelmi és élvezeti cikkek, amelyeket manapság, a társadalomnak aránylag kevés tagja él és ép ezen fejlődés következtében napról-napra kevesebb tagot számláló osztály monopolizál, közvagyonot fognak képezni.

Örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy a kommunizmus elveit olyan közönség előtt is fejtegessem, amelyhez eddig nem volt alkalmam szólni.

Az agitátor szerepét játszom most is, mert megkísértem a szocialisztikus bölcsészeti eszmék fölvetését, hogy híveket toborozzak. Fel fogom használni ezt az alkalmat arra is, hogy megcáfoljak bizonyos, a kommunistákkal szembe emelt vádakokat. Ellenségeink azzal vádolnak bennünket; hogy a gyilkosságot és a rablást hirdetjük: alkalmuk lesz megítélni, vajjon eszméink megengedik-e ilyen miknek hirdetését.

Azok az ellenségeink, akik a szeretetreméltót játsszák, mint utópisták bánnak velünk, ugyanis azt mondják: „Az a társadalom, a melyről álmodoztok csudaszép és bizonyára kíváncsi, hogy az emberek közt az egyenlőség uralkodjék, de ti nem ismeritek az emberi természetet, amely alapján véve rossz. Előbb javítsátok meg az embereket és csak azután törekedjétek megváltoztatni a társadalmat.”

Mi annyira nem vagyunk utópisták, hogy ellentétben a politikusokkal és a philanthropokkal, nem hisszünk abban, hogy az embereket *vallásos és világi prédikációkkal meg lehessen változtatni*. Hogy megjavítsuk őket, *szükséges azt a környezetet átalakítani, amelynek keretében élnek*. Mert az ember, amint megteremtődött, szociális környezetének éppen úgy maga is ennek a környezetnek a produkta. Változtassátok meg környezetét, a keretet, melyben él és megváltoztatjátok erkölceit, szokásait, szenvedélyeit és lelki érzéseit. Mi utópisták, mi álmodozók, figyelemmel kísérjük a szociális környezetet, megfigyeljük és részle-

contjuk a gazdasági jelenségeket, kutatjuk eredetüket, figyelemmel kísérjük fejlődésüket, megfigyeljük hatásukat a családra, a politikai életközösségre s félélem és előítéletek nélkül le merjük vonni a végkövetkeztetéseket.

A gazdasági jelenségek nemcsak az erkölcsökre hatnak be, hanem a családi és politikai szervezetre is, sőt behatást gyakorolnak az emberi elmét foglalkoztató bölcsészeti és vallási eszmékre is.

Ime egy bizonyító erejű példa: A fejlődésnek bizonyos fokán, amelyen a termelő eszközök még kezdetlegesek voltak, láttuk, hogy az összes népek a rabszolgaságot üzték. Mindenki előtt, még a legnagyobb gondolkodók előtt is, a rabszolgaság igazságos és természetes dologgá lett, sőt a vallásos emberek isteni eredetet tulajdonítottak neki. Az emberiség egyik legkiválóbb gondolkodója Arisztotelesz, indítva érezte magát arra a következtetésre, hogy a természet egy bizonyos emberfajt eleve a rabszolgaságra teremtett. És ebben megegyezett feljegyzése a zsidó teremtési történettel, amely egy helyen kijelenti, hogy Chám ivadékai, Noáh ivadékainak alattvalói legyenek. A görög bölcsész legalább előre látta, amit a zsidók és keresztyének isten nem látott: t. i., hogy a termelési mechanizmusban történő bizonyos átalakulások szükségképen a rabszolgaság megszüntetésére vezethetnek. Ez az említésreméltó nyilatkozat „Politika“ című művében található és a következőkép hangzik:

„Ha minden szerszám parancsra, vagy ösztönből a ráváró munkát magától végezne el, mint a hogy Dádalus művei maguktól mozogtak és mint Hephästos báromlábjai saját ösztönből kezdték meg a szent munkát, ha ilyenénkép a szövőgajók maguktól szönnének, akkor a munkavezetőnek nem volna szüksége segédre, sem az uraknak nem volna szükségük rabszolgákra.“

Arisztotelesz tehát, habár a rabszolgaságot természetes dolognak mondotta: bírt azzal a genális látnoki képességgel, hogy megjósolja, hogy a termelés módjának megváltoztatásával a rabszolgaság is fölösse válhat. S miután az a megváltozott gazdasági átalakulás bekövetkezett, mert a nagyipar gépei munkájukat automatászerűen maguktól végzik: állítjuk mi kommunisták, hogy a bérrendszer, a szolgai munkának ez az utolsó és legrosszabb formája, szintén szükségképen fog szünni.

II.

Haladunk a kommunizmus felé.

Tény az, hogy a gép manapság már minden iparágba befurakodott, ú a kezdetleges és egyszerű, mint a művészi és bonyolódott iparágakba.

A vajtermelés, mely az emberiség történetének első időszakába vezethet vissza, ma egy svéd eredetű gép segélyével történik. Ez a gép a friss tejet va alakítja át. Lencseüvegek alkalmazása és kémiai vegyületek útján elérték a, hogy közvetlenül a nappal festessenek, illetőleg rajzoltassanak s a nap az az úton van, hogy koloristává legyen. Egy Gillöt nevű párisi kitalálta, hogy kell reliefeket vágni véső és művészi kéz segélye nélkül; munkájánál cs vastag tintát meg salétromsavat használ. A legfinomabb lemezeket a nap és villamosság által vésik. Sőt számoló-gépeket is feltaláltak, amelyek minden mat matikusnál megbízhatóbbak. Egy szóval sorba vehetném az összes iparágakat a bebizonyíthatnám, hogy a gépek mindannyit befolyásolják.

Mit eredményeztek a gépek?

A gép alkalmazása az individualisztikus ipart, kommunisztikus iparrá vá toztatta át. Megmagyarázom érthetőbben: Azelőtt, minden családi háztartásban fontak, kötöttek és minden faluban szöttek. Ezeket az iparágakat azelőtt szé szórta az egész országban üzték, most azonban csak bizonyos vidékekre van nak központositva és ott a gépek segélyével az ország valamennyi család számára fonnak, szőnek és kötnek.

A szövő és fonó készülékeket a nagy fonó- és szövő-gyárakban „közösítették.

Az így készült ipartermék elvesztette individualisztikus jellegét. Azelőtt eg cipész egészen egyedül készítette el a cipőt: maga vette a mértéket, ő csinált a talpat, ő szabta szét a bőrt és varrta össze. A cipő tehát teljesen individuáli egyéni munka eredménye volt, minthogy egy ember elkészíthette. A mostar cipő-gyárakban a munka fölötte számos kézen megy keresztül, az egyik munká szab, a másik ráborítja a szárat a gépre, mások szegeznek, vagy megerősítik talpakat, megint mások sarkakat készítenek és így tovább. Az egy pár cipő töb vagy kevesebb munkásnak közös munkájává lett. *Individualisztikus termékbé kommunisztikus termékké vált.*

Ugyanezt a kommunisztikus átalakulást tapasztaljuk a kereskedelem körül. A múlt században minden kereskedő a maga különlegességével kereskedett amelynek eladására a céh-szabályok szerint kizárólag szorítva volt. A posztó kereskedő üzletében csak posztót volt szabad eladni; a késes boltjában csal késeket. Most azonban csak a „Louvre“ vagy a „Bon Marche“, vagy valamely

és árucikkekbe kell bemennünk, hogy a legkülönbébb, a legellentétesebb árut megvásárolhassuk, amelyek egy és ugyanazon üzletben a tőke vezetése alatt, egyesítve „közösítve” találhatók. Angolországban a kereskedés kommunizmusra még tovább haladt előre. A Schoolbred és társa cég mindent árusít, amire szükségük van az embereknek a ruházat, élelem és a házi berendezés körül. A londoni nagy fogyasztási-szövetkezetektől áruba bocsátott dolgokhoz újabban még az orvosszereket is csatolták, úgy, hogy náluk mindaz kapható, amire a beteg vagy az egészséges embernek szüksége van.

A mezőgazdaság se vonhatta ki magát az ipari központosítás hatása alól. A kisbirtokot „közösítettük”, hogy nagy birtok legyen belőle. Nagyon jól tudom, hogy önök gondolatban ellent mondanak: hiszen Franciaország földje szét van darabolva és napról-napra jobban szét darabolatik. Elismerem, de hát mindez nem akadályozza meg azt, hogy nagy birtokok ne alakuljanak, mire csak a vidék népességének csökkenését hozom fel bizonyysággul. Azok a parasztok, akik apáik földjét elhagyják, hogy az ipari városokba tóduljanak, a nagybirtokosoknak adják földjüket és teszik ezt oly nagy mértékben, hogy legutóbb Challemel Lacour hivatalos, meg nem támadott, meg nem cáfolható statisztikai adatokra támaszkodva, konstatálhatta a szenátus előtt, hogy Franciaország termőföldjének 45%-ja 2,000 nagybirtokos tulajdonában van. Ime tehát máris a földnek nagy „közösítése.”

Angolországban már rég megtörtént az, ami most Franciaországban történik; Angliában a földbirtok már csak néhány ezer ember kezében van. A központosításnak ugyanezen iránya észlelhető az összes civilizált nemzeteknél. Angolországban is voltak kis parasztgazdák; még e század elején a walesi hercegség földje meglehetősen számú gazdának a kezében volt, de ezek idővel mind eltűntek, hogy kis számú nagybirtokosoknak adjanak helyet.

A hűbéri birtok annak idején igen kiterjedett volt, de művelése individualisztikus uton történt. A birtok számtalan kisebb szántóföldrészre volt osztva, melyeknek művelése jobbágyok, vagy szabad emberek családjai által történt. A napos, a nagybirtokokon, rendszeren a kommunisztikus kiterjedett földművelés mellett élt. Legszembeütőbbben tapasztalhatjuk ezt túl az Atlanti-óceánon, az Egyesült-Államok keleti részén, ahol a nagy kiterjedésű gabona-földeket gépek segítségével művelik meg és aratják le.

Van a központosításnak egy negyedik módja is: a *pénztőke központosítása*, amit letagadni szintén nem lehet.

Míg az iparüzés individualisztikus jellegű volt, a munkaeszközöket, mivel egyszerűek voltak, igen kevés tőkével meg lehetett szerezni. Minden munkás, aki egy kis pénzt összegyűjtött mesterré lehetett, üzletet nyithatott és gyermekeivel, néhány inassal és segéddel saját számlájára dolgozhatott. Ezek az idők mégképe oda vannak. A mechanikai nagyipar-termelés életbelépte előtt az ilyen önállósítás lehető volt és meg is történt, de ma az önállósításnak ilyen módja már elhagyottá lett. A mostani ipari szerszámoknak megszerzése nem százakba, hanem százazrekbe és milliókba kerül. Századunknak, különösen második fele Franciaországban az embereknek egy új osztályát teremtette meg, a kiknek különleges tulajdonsága, hogy egyesítvén és „közösítvén” a magántulajdonban levő kis tőkéket, ilyen módon megszerezze az a mechanika ipar számára szükséges eszközöket és utakat építéséhez, bányaművek kiaknázásához, szövő-, fonó-gyárak létesítéséhez, kohók fölállításhoz stb. Tudom ugyan, hogy a hivatalos nemzetgazdák azt állítják, hogy a tulajdonosnak, a nagy ipari vállalatoknál részvények és hitelügyek alakjában való szétforgácsoltsága, a vagyon demokratizálását jelenti. De ezek az urak nem veszik észre, hogy a vagyonnak ez a demokratizálása lehetővé tette azt, hogy a tőkepénzesek a régi harisnyákából, a titkos fiókokból

minden ingó tőkét magukhoz ragadjanak, azt egyesítsék és annak kezelését monopolizálják, míg az, hála szemfényvesztő művészetüknek, tulajdonukká nem lett. Hiszen napjainkban halmozódtak fel azok az óriási vagyonok, amelyek száz-milliókra és milliárdokra rúgnak. A tulajdonnak ez a szétdarabolása, a nagyiparban és kereskedelmi vállalatokban való részvétele csak arra vezetett, hogy a nemzetnek óriási többsége, néhány pénzkirály javára, pénztől megfosztassék.

Láthatják, hogy a termelésnek és árucserének szervezete kommunisztikus formákat öltött. Az individualisztikusan szétdarabolt csereforgalomnak ez az átalakulása szükségszerű és elkerülhetetlen következménye volt a gazdasági jelenségeknek; ez az emberek akaratától függetlenül, sőt az emberek akarata ellen történt meg. Mi sem volt képes arra, hogy a fejlődésnek ezt a menetét megakassza, amint nem lehet megakadályozni e fejlődés végkövetkezményét. A termelő eszközöknek mind nagyobb mértékben való „közösítése” szükségszerűen és elkerülhetetlenül az élvezeti cikkek társadalmosítására kell, hogy vezessen.

Azonban jóllehet a termelés meg a csereforgalom kommunisztikus irányt vett, a birtoklás formája individualisztikus maradt.

Be fogom ezt önöknek bizonyítani. A fonó-gyárak, a bányaművek, a vasutak és a nagy áruházak, mint a „Louvre”, a „Bon Marche”, ámbár kezelésük kommunisztikus, egy vagy több embernek, vagy részvényesekből álló társaságnak tulajdonát teszik. A birtoklás tehát egyéni maradt, mint abban az időben, amikor a kereskedelem és ipar még kezdetleges volt és individualisztikus alakjában űzték. Így tehát belső ellenmondás, vagy — hogy a Hegel-féle kifejezéssel éljek, — antitézis van a termelés meg a csereviszony kommunisztikus módja és a tulajdon egyéni módja közt. És épen ezen antitézis miatt uralkodik társadalmunkban a nyomor és közeledik az a krízis, mely a mai társadalmi rendnek bukását fogja maga után vonni.

A gazdasági jelenségek szükségszerű és elkerülhetetlen fejlődése a termelésnek és kereskedelemnek kommunisztikus szervezetét vonta maga után. S ugyanez a fejlődés teremti meg azokat az eszközöket, melyek alkalmasak arra, hogy kiegyenlítsék a termelés s a kereskedelem kommunisztikus formája meg a birtoklás individualisztikus módja között fenforgó ellenmondást, vagyis, mialatt a gazdasági fejlődés a termelésnek és kereskedelemnek eszközeit „közösíti”: az élvezeti cikkek társadalmosítására is előkészíti a talajt.

Előadásom második célja az, hogy bebizonyítsam azoknak az előfeltételeknek a megvoltát, melyek a termelés s a kereskedelem minden eszközét a forradalom útján társadalmosítani fogják..

III.

Az individualisztikus és kommunisztikus iparüzés.

Az első óhajtott eredmény, melyre a termelési eszközök társadalmosítása vezet, a termelő erőnek megsokszorozódása.

Nincsenek emberi és szociális igények, amelyeket ne lehetne pazarul ki-elégíteni.

Ime, a bizonyíték: E század második felében soha nem látott óriási kereslet támadt vas és acél után. Vasutakat és gőzhajókat kellett építeni s az ipar és mezőgazdaság mechanikai műszereit kiegészíteni. A termelés nagy erővel történt, elannyira, hogy minden igény kielégítést nyert, sőt a vas túltermelése időnként kríziseket okozott és voltak idők, mikor annyi vasat termeltek, hogy a kínálat nem győzte a keresletet. Ez alatt az ötven esztendő alatt a földet gépekkel és vasművekkel szinte beborították, vasúti sínekkel úgy szőlván keresztül-kasul szelték. Ha ezt az egész termelést; a gépeket, vasúti síneket stb. egy helyre halmozni: valóságos vashegyek támadnának, magasabbak a Himalájánál. Ime, a kommunisztikus termelési módnak egyik csudája.

De mondhatok egy más példát. A gabonának kellő mennyiségben való termelése első követelménye az emberi létnek. Ez a probléma is meg van oldva, sőt ennél is több történt. Ama területeken, hol a földbirtok központosítva van és a földet tudományos elvek alapján mechanikai eszközökkel művelték, a termés hektáronként 25—30 hektolitert, sőt még többet tesz ki, pedig az átlagos eredmény csak 15 hektolitert és vannak évek, ahol csak 13—12—11 hektolitert ér el. Ha a kommunisztikus mezőgazdasági üzem nemcsak egyes északkeleti megyékre szorítkoznék, hanem mondjuk, Franciaország egész területén meghonosulva: akkor a termelés eredménye nem 100 millióra, hanem évenként 200 és 300 millió hektoliterre rúgna. Egy amerikai földművelő legutóbb emlékiratot írt a Hudsonsbay-tól keletre fekvő csak nemrég fölfedezett földrészek gabona-termeléséről. Kimutatta, hogy ha ezt a hasonlíthatatlanul termékeny földterületet egy millió emberre művelné, akik bírnák a szükséges szerszámokat és olykép volnának szervezkedve, mint a messze kelet farmjaiban: akkor idővel azon a területen trágya nélkül annyi gabonát termelhetnének, hogy az egész emberiségnek, évek hosszú során át elég lenne, mialatt a világ többi gabonaföldjei pihenhetnének, hogy eredeti termékenységüket visszanyerjék.

Példának hoztam fel a vasat és a gabonát, a legszükségesebb két produktumot, de valamennyit felhozhatnám, hogy bebizonyítsam önöknek, mily óriási nagy lehetne a termelés mindenütt. És tényleg az iparosoknak nem is az okoz

gondot, hogyan termeljenek, hanem az: honnan vegyenek fogyasztókat; elkövetnek mindent, hogy azokat megtalálják és még az ördöghöz is szívesen fordulnának, ha tudnák, hogy megveszi áruikat.

A 16. és 17. században az európai nemzetek erősen versengtek a gyarmatokért, de oly célból, hogy azokat megrabolják fűszerekben, drága érczekben, finom szőrmékben, értékes agancsokban; a 19. században is versengnek, de most már azért, hogy a termelőktől lopott árúkat oda elszállíthassák, amiből kitűnik, hogy a kapitalisztikus társadalomnak *létalapja a lopás*.

Mindenki azt hinné, hogy a termelésnek ez az óriási módon való emelkedése, mely a keresletet messze túlhaladja, természetszerűleg a termelők jólétének emeléséhez vezetett, pedig éppen ellenkezőleg *nyomorúságukat növelte nagyra*. Mihelyt egyszer az árúházak meg vannak tömve árukkal, beállanak a gazdasági válságok, amelyek a munkások sorában éhséget és nyomort okoznak; az embe-
reket éhség öli meg a miatt, *hogy túlságos sok a termelés*. A középkorban az éhínségek csak akkor tizedelték meg a lakosságot, ha rosszul ütött ki a termés; most ugyanezt az eredményt *a túltermelés okozza*. Ez az ellentét, — amely mint említettem, — a kommunisztikus termelési mód és az individualisztikus birtoklási forma között uralkodik: ültet a munkások agyába forradalmi eszméket. A termelők állandó nyomorban vannak, mert a tőkepénzesek napról-napra megrabolják őket munkájuk gyümölcsétől.

A munkatermékekkel üzőtt uzsoráskodás a társadalmat óriási árúházzá változtatta, melyben mindent eladnak: nemcsak az emberi munka gyümölcseit, hanem magát az embert is. Megveszik a kézi munkás izomerejét, a szellemi munkások észbeli tehetségeit; megvásárolják őket, mert mérnökök, vegyészek, mezőgazdák és mert megvan bennük a szervezés s igazgatás ismerete. A kommunisztikus termelési forma és az individualisztikus bírlás módja között levő ellentét megalázza, közönséges áruvá alacsonyítja le az embert és — ismétlem — a társadalomból óriási árúházat csinál.

„Eredhet-e valami tisztességes dolog egy árúházból?” mondja Cicero a „Kötelességekről” szóló értekezésében és ezzel kifejezi korának, az ókorban létező összes társadalmaknak véleményét, amelyek nem a kereskedelembe és a kapitalisztikus termelési alapon gyökereztek.

Micsoda tisztességes dolog eredhet egy árúházból és mi tisztességest szülhet az üzérkedés? Mind az, aminek üzlet a neve, méltatlan egy becsületes emberhez, mert a kereskedők nem nyerészkedhetnek hazudozás nélkül és van-e valami szegénylenebb a hazugságnál? Azoknak a hivatalát, akik munkájukat és ipari tevékenységüket eladják, alacsonynak és gyalázatosnak kellene tekintenünk, mert az, aki pénzüért adja el a munkáját, önnönmagát adja el és egyenrangúvá lesz a rabszolgákkal.

Ezek a szavak, melyek a görögök és rómaiak fénykorában az ő lelkes tetszésnyilatkozataikat eredményezték volna, önöknél visszatetszést szültek. Pedig lehet-e meggyőzőbb bizonyága az emberi lealacsonyodásnak, mint az a körülmény, hogy az ember a keze, vagy szelleme munkaerejét áruba kénytelen bocsátani?

Amit Spartának és Rómának minden polgára lealacsonyodásnak tartana: az a mai kapitalisztikus társadalomban a termelő megélhetésének egyedüli biztosítéka. A bérrendszer a rabszolgaság módosított formája.

Igen, Cicerónak igaza volt: egy árúházból csak hazugság áradhat ki. Abban az óriási árúházban, melyet a kapitalisztikus társadalom képvisel: *minden hazugság*.

A termelvények egytől-egyig hamisítva vannak és csak a látszatra számítva.

Az annyira dicsőített kapitalisztikus civilizációt egykor majd a fénykarton korának elnévezésével fogják megbélyegezni. Már nem érik be azzal, hogy a természetes produktumokat hamisítsák meg, hanem a már meghamisított termelvényeket újólág is meghamisítják. Például a margarint, amely maga is mesterseges vaj, másodszor is meghamisítják.

De nemcsak az anyagi világban divik a hazugság, hanem az erkölcsi világban is. Sohasem volt elterjedve annyi társadalmi hazugság, mint épen manapság; bátran állíthatni, hogy minden erkölcs, az egész politika — hazugság. Nem sorolhatom fel mindazon hazugságokat, melyeket az uralkodó osztályok legtekintélyesebb férfiai méltósággal teljesen hangoztatnak, mert túlságos nagy a számuk, csupán egynehányat, amely előadásom tárgyára vonatkozik, kívánok felsorolni.

Ujra meg újra hangoztatják, hogy a tulajdon a mai társadalomnak az alapja és a „magántulajdon” megőrzése az uralkodó osztályoknak úgyszólván állandó gondolkodása tárgyát teszi. Másrészt pedig az aranyborjú papjai, a nemzetgazdák a kapitalista társadalom rendjét és harmóniáját dicsérik. Csupa hazugság! Egyetlen társadalomban sem voltak nagyobbak az ellentétek és az egyenlőtlenség, mint épen a mostaniban; fegyverszünet és kegyelem nélküli polgárháború az, mely az oly összhangzó, kapitalisztikus társadalomban dúl. Vajjon két kereskedő, aki ugyanazt az árút árúsítja, két iparos, aki ugyanazt a terméket állítja elő: nem folytonos harcban áll-e egymással? Nem mindenik azon van-e, hogy testvérének vevőit elhalálessza, a piacról leszorítsa és tönkre tegye?

Ezt a háborút konkurrenciának hívják. Ez Hobbesnek, a kérlelhetlen logikusnak mondása szerint „valamennyinek harca valamennyi ellen”. A középkorban egyik vár a másik ellen viselt hadat, amelyet csak fegyverszünetek szakítottak meg, csakhogy ezt a harcot karddal és lándzsával folytatták. S ez a harc a feudális nemeseknél testi és erkölcsi tulajdonságokat, mint a minők a bátorság, a kötelességérzet, az adott szó becsülése, az erő, a fáradhatatlanság, a szenvedésekben, az időjárás viszontagságaiban való kitartás, növelte nagyra, melyek nemesítik a férfit. A kapitalisztikus társadalom uralkodó szenvedélye a nyereszkeedés vágya, az olthatatlan szomj a munka nélkül szerzett vagyon után. A gazdasági verseny az ember lelkében csak a cselszövény, a ravaszság, a hazugság, a fősvényesség és az önzés szellemét honosítja meg. A kapitalisták jelszava: „Menjen bár tönkre a társadalom, a haza, az emberiség, az mindegy, csak nekem legyen jó dolgom!”

A kapitalisták gazdasági harca ugyanazt a célt követi, melyet a nemesek harci versengése követett: a tulajdon központosítását. A feudális nemes egyesítette a birtokával a legyőzöttek birtokát és jobbágyait; az iparúzó a maga tönkre ment konkurensének üzletét és vevőit ragadja magához. A nagy tőke magába szívja a kis tőkét és napról-napra tünedeznek a kis földbirtokok, hogy nagy uradalmat alkossanak belőlük. Ilyen módon maga a tulajdon elvére alapított társadalom pusztítja el a kis tulajdont, hogy csak nagy gazdagságokat tartsa meg.

Az 1879-ki forradalomban a bourgeoisie az emberi jogok védőjének tekintette magát. Minden igazságtalanságnak kiegyenlítését, a szabadság, egyenlőség és testvériség közeli megvalósulását hangoztatta. Az alkotmányokban meg is van ez írva, sőt még a börtönök falain is olvashatók e szavak, de megvalósulás sehol sincsenek. Szabadság, egyenlőség, testvériség: ez a bourgeoisie három legnagyobb hazugsága.

A haladás apostolai egyre hirdették és hirdetik még mindig, hogy a gép az emberi munkaerőt részben fölössé teszi. Ez is nemtelen hazugság! A kap

1

talisztikus társadalomban a munka csak fokozódik a géptechnika fejlődésével. A forradalom előtt az éjjeli munka tilos volt, és ma a kapitalisztikus nagy gyárakban, amelyek valóságos *bagnók*, férfiak, nők és gyermekek éjjel-nappal dolgoznak.

Az utolsó században az állam és az egyház védte a munkásokat; évenként bizonyos számú pihenő napot rendeltek számukra, így 52 vasárnapot és 40 ünnepet, nem is tekintve a helyi és céhbeli ünnepnapokat. Mindez mintegy arra célzott, hogy alkalmuk legyen a mulatozásra, lakmározásra és szórakozásra — a szent lustaság kedvéért. Manapság az ilyesmire nincs idő, a hétnek hét napján dolgozni kell. A keresztény munkaadók elfelejtik, hogy az ő mindenhatónak állított kedves istenük hat napi munka után egy napot pihenéssel töltött.

A filantropusok mindig hajlandók arra, hogy frázisokkal fátyolozzák el a munkásosztály helyzetének ocsmányságait, azt mesélik, hogy az asszony és gyermek csak azért lelnek a kapitalisztikus börtönökben foglalkozást, hogy megjavítsák a család sorsát, fokozzák a bevételeket. Hazugság, szemtelen hazugság. Az asszonyt rászorítják az ipari kényszermunkára, hogy leszorítsa a családapának bérét, a gyermeket pedig, hogy ez viszont az anya bérét szállítsa le. Az emberbarát-kapitalisták bevitték a család kebelébe a viszálykodást és a konkurrenciát, arra kényszerítik az apát, anyát és gyermeket, hogy azon versengjenek ki tudja munkaerejét a legolcsóbban eladni.

Az individualisztikus iparúzés idején az apa munkája tartotta fenn a családot; a mostani kapitalisztikus iparúzésnél nem elég, hogy az anyának és a gyermeknek hozzá kell járulniuk önmaguk fentartásához, hanem sokszor a anya és a gyermek bére az, amely az apát fentartja. Az Egyesült-Államokban vannak ipari városok, ahol a nőket annyira előnyben részesítik, hogy a férfiak kénytelenek otthon maradni és a főzésre felügyelni és a gyermekeket gondozni. Ezeket a városokat „she towns”-nak, „női városok”-nak hívják.

A nőket manapság még jobban megkínózzák, mint a férfiakat. Az igazi ipari munka idején, a társadalomért való munka korszakában a nő még a házasság függéstől is teljesebben föl fog szabadulni, mint ahogy emancipálta a hanyatló római birodalom patriciusnőit a hozomány intézménye. A házimunkától elvon és a férfinhoz hasonlóan a szociális munkában résztvevő nők bírni fogják a jogot és kötelességet, hogy a politikával foglalkozzanak és a szociális mozgalmakban résztvegyenek. Mi megnyitjuk előttük sorainkat; a munkáspártban mindazt a funkciót teljesíthetik, amire képességüknél fogva hivatottak és a kommunisztikus társadalomban mint polgárnők mindama jogokat vissza fogják nyerni, amelyeket az anyajognak az apajoggal való helyettesítése óta elvesztettek. A házasságban való függéstől és a férfi-erkölcs nyomása alól felszabadulva: a nő szabadon fogja érvényesíteni testi és szellemi képességeit és akkor ismét azt a nagyszerű vezető szerepet fogja játszani, melyet az emberiség első periodusaiban játszott: azt a szerepet, melynek emlékét az őseredeti vallások legendái és ódái őrizték meg.

Indiában, Egyiptomban, Kis-Ázsiában, Görögországban, az emberi fejlődésnek ezen bölcsőhelyein tényleg az istennők és nem az istenek azok, akiknek a művészetek és az ipari képességek feltalálását tulajdonítják. Ezek a mondászerű hagyományok valószínűvé teszik azt a föltevést, hogy a nő agya korábban fejlődött ki. Ez még ma is az eset, mert a kis lányok élénkebbek és intelligensebbek, mint a kis fiúk. Ha később elvesztik magasabb képességüket, ez tulajdonítható annak a nevelési rendszernek, amelyre évszázadok óta kárhoztak. Azt mondják a kapitalisztikus-iskola mesterei, hogy a nő színvonalát alacsonyabb. Édes istenem, hisz gyermekkoruk óta kényszer-zubbonyba szorították.

ák őket. Hiszen a nyúl a teknősbékánál is lassabban szaladna, ha megkötözék a lábait.

Beszélik, hogy a mi korszakunk a munka korszaka; tisztelik benne a munkát és megjutalmazták az intelligenciát s a tudományt. Ez is hazugság! A kispari munkás ezelőtt kézműves volt, aki a maga személyében összpontosította a kézi- és a szellemi munkát. Az asztalos pl. megtervezte agyában a butordarabot, mielőtt kezével elkészítette; agya vezette a munkánál kezét. Vajjon a mechanikai iparban ugyanily módon jönnek-e létre a munkatermékek? Nem. A munkás agya már nem állapítja meg a tervet; a munkás, mint egy kerékmű, oda van csatlakoztatva a géphez, amely helyette is gondolkodik. A kapitalisztikus termelési mód a munkást a gépnek egyszerű szolgájává alacsonyítja le.

A szellemi munkás sorsa sem irigylendőbb. Minthogy a kézimunkások tömege a mechanikai üzemből csak egyszerű kerék, teremteni kellett a munkásoknak egy elite-jét a föltalálás, a gondolkodás és az igazgatás számára; szellemi munkásokat kellett képezni, hogy igazgatókká, gondnokokká, művezetőkkel, mérnökökké, vegyészekké s mezőgazdákka legyenek. Ha igaz volna, hogy a tudományt és az intelligenciát megjutalmazták, úgy ezeknek a munkásoknak, akik a termelés gondolkozórészét képviselik, a kapitalisztikus társadalomban az első helyet kellene elfoglalniok, mint ahogy monopolizálták a tudományt mint vállalat egykoron az antik theokrácia papjai. Ámde a szellemi munkások ép ellenkezőleg, hasonlóan a kézi munkásokhoz, a kapitalizmus megbecsületlenítő járma alatt nyögnek, mint nyomorúságosan fizetett bérencek, akik kimerítik és kiszámítják agyukat, hogy meggazdagítsák a nagy tőkést, kinek még arra sem kell gondolnia, hogy ismereteket szerezzen magának, mert havi 150—200 frankért kap a piacon vegyészeket, mérnököket és mezőgazdákat.

Igen, értenek hozzá, hogyan kell bőségre termelni úgy a harisnyát, mint az intelligens embert; ép oly dúsan gyártják a vegyészeket és az elektrotechnikusokat, mint a kertészek a répát, s ezért az ő értékük is kisebb lett. Mindaz, amivel a kapitalizmus a szellemi munkást megtiszteli és jutalmazza, annyiból áll, hogy lealacsonyítja a tudományt és az intelligenciát.

S most nézzük az érem másik oldalát.

Elmondottam önöknek a szellemi és a kézimunkások szenvedéseit, melyeket az egy csomó tőkepénzes részéről üzött, kommunisztikusan központosított termelési rendszer okoz.

Kérdem most: fejlesztette-e szellemileg és erkölcsileg a termelési eszközöknek és a szociális vagyonnak ez a monopolizálása a kapitalista tulajdonost? Azok a szolgálatok, melyeket a társadalomnak teljesít, egyenrangúak-e azzal a szolgálatokkal, amely osztályrészeül jut és azokkal az élvezetekkel, amelyeket megszerezhet?

Az *individualisztikus* iparüzés mellett a tulajdonos fölötté hasznos ember volt, mert támogatva családjától, inasától és segédjeitől, ő maga termelt. Ha beteg lett, vagy kicsapongó életet élt, tönkre ment az üzlete, mivel ő volt a lelke műhelyének vagy üzletének.

A *kommunisztikus* iparüzésnél ez az igazi mester eltűnt. Egy cukorgyár, vasúti építkezés, bányamű vagy kohó tulajdonosát ma nem a műhelyben, ahol dolgoznak, fogják találni, hanem ott, ahol a kamatokat és az osztalékot vágják zsebre. Távol a munka helyétől, mely milliommá teszi őket, Párisban, Berlinben, Pekingben töltik napjaikat s azok miatt a szolgálatok miatt, amelyeket mint tulajdonosok teljesítenek, akár a holdban lakhatnának.

A termelési és forgalmi eszközök általános központosításának első korszakában a tulajdonos a felügyelőnek és legfőbb vezetőnek hasznos szerepét töl-

tötte be. A központosítás e tekintetben is fölöslegessé tette őt; „a mester szeme“, amelynek előbb mindent látnia kellett, ma nincsen sehol.

Mióta a kapitalisztikus tulajdon felöltötte legkifejlettebb formáját, a részvénytársaságok alakját, a tulajdonos fölösleges volta legszembeütőbb. És mert *fölösleges, káros* is lesz. Molinari úr, a tud. akadémia I. tagja, a híres nemzetgazdász a „Revue des Economistes“ szerkesztője, írja „L'Evolution Economique“ című könyvében (1880):

„Egy vállalatnál, amely részvénytársaság alakjában áll fenn, a *vezető* személyzet a *tőkének* csak *kis* részét bírhatja. Szigorúan véve, egyáltalán nem volna szabad tőkével bírnia. A társaság jó üzletvezetése szempontjából ez volna a *legelőnyösebb*, mert a részvényekkel nem bíró személyzetnek nincs joga önmagát ellenőrizni. Elég, ha megvannak benne a szükséges képességek, ismeretek és erkölcsi tulajdonok, ezek pedig mind sokkal kisebb költséggel megszerezhetők a tőkétől különálló piacon, mint a vele egyesültben“.

Molinari úr csak tényt konstataál, de köszönettel tartozunk neki, hogy meg merte mondani az igazat, amit a hivatalos nemzetgazdák frázisokkal akarnának elpalástolni.

A kapitalista tulajdonos a kommunisztikus termelési üzemben már nem játszik szerepet. Ez naptól fogva, melyen az ipar- és kereskedelem kommunizálása őt minden hasznos ténykedéstől megfosztja: ki van mondva reá a halálos ítélet. Az arisztokracia sorsa jut osztályrészéül.

A mult megújul: Az arisztokracia meg a kapitalistaosztály fejlődése között sok az analógia. Míg a feudális nemesek a maguk földjén éltek és hasznos szerepet töltöttek be: lehetetlen lett volna a nemességet, mint 1789-ben történt, elnyomni. Abban az időben ők tényleg védték jobbjáikaikat és hűbéreseiket a számos ellenség ellen, amely őket környezte. A feudalizmus az európai államok szárazföldi hadserege volt. De attól kezdve, amidőn a nemes ember levetette a csákót, hogy udvaroncruhát öltön magára, midőn a nehéz csata kardot fölcserélte az udvaronckard pengéjével; attól kezdve, hogy a feudális nemes Versaillesnak s a császári és püspöki udvaroknak kegyhajhásza lett: az arisztokrácia halálos ítélete ki volt mondva. A szociális forradalom, mellyel a kapitalizmus végórja ütni fog, egyszerűen végrehajtója lesz a gazdasági események folytán a kapitalistaosztályra kimondott halálos ítéletnek.

Felhasználom ez alkalmat annak kijelentésére, hogy legbelsőbb meggyőződésem szerint nem kell tartanunk a polgári forradalmat megbecstelenítő vérfürdőtől. A proletárok nem olyan vérszomjas bestiák, mint volt a bourgeoisie.

A mult század polgári revolucionáriusai, szövetkezve egymással, elnyomták a forradalom védőit s ezáltal veszélyeztették nagyszerű művüket. Valahányszor e században a proletárok fölkeltek: mozgalmukat kegyetlenül elnyomták, 1848-ban és 1871-ben a kapitalista polgárság 20—30.000 proletár holttestével borította Páris kövezetét. Pedig Páris — csak emlékezzenek vissza — két hónapig a proletárok kezében volt és a túszoznak hajukszála sem görbült meg. Csak az utolsó küzdelem napján történt, hogy a legyőzött nép, a tábornokok részéről elkövetett kegyetlenségek miatt, az örüléshez közel jutván, a túszoikat megölte. De azon két hónap alatt — ez történeti tény — ameddig a proletárok Páris urai voltak, ellene semmi rosszat nem tettek; ellenben a commune tábornokait, akiket elfogtak, gyáván meggyilkolták.

A szociális átalakulás, melyet tág körvonalakban előrelátunk s amely szükséges és elkerülhetetlen: nem lesz olyan véres, mint volt a mult század forradalma, melyet a polgári osztály brutalitása okozott.

IV.

Mi vezet a boldogsághoz?

A gazdasági fejlődés, mely a termelőket megrabolta a termelés eszközeitől, központosítván és közösítvén ezeket, szintígy *összehozta* az előbb vidéken élő ipari munkásokat, központosította őket a nagy ipari városokba és egy műhelyben közösítette.

S ezekben a kistulajdonosnak azon ösztönét is, amelyet egyéni tulajdona emlékéül magával hozott, kiveték belőle. Folyvást szemci előtt lévén az óriási gépüzem, amelynél foglalatосkodik, ösztönszerűleg rájön, hogy annak egyéni bírása rá nézve lehetetlenség, hogy az csak közös tulajdon lehet. A mechanikai termelés kiverte a proletár-koponyákból az egyéni tulajdon eszméjét és helyette a közös tulajdon ideáját oltotta beléjük.

Ez a szellemi forradalom a kommunisták hozzájárulása nélkül ment végbe, az tisztán a kapitalisztikus bourgeoisie uralma alatt szervezett mechanikai termelésnek az eredménye. A kommunisztikus ideák ott vannak a bér munkások agyában s a kommunista agitátorok nem tesznek mást, mint életre hozzák ezeket az eszméket és tettekre ösztönöznék.

A kapitalisztikus bourgeoisie az által, hogy a proletárokat központosította, közös műhelyekbe *összehozta*: óriási erőt adott a szocialisztikus propagandának. Nemcsak az elméket előkészítette, hanem egyszersmind megadta az eszközöket, melyekkel az elmékre hatni lehet. Ha meglátogatjuk az ipari városokat: munkásoknak óriási tömegét találjuk ott, amely kész a kommunista eszmék lelkes támogatására. Pedig ezeket az eszméket mi nem hozzuk magunkkal, hanem csak levezetjük a gazdasági jelenségekből, melyeknek játéklabdái s vértanúi a munkások.

A kapitalisztikus bourgeoisie, mely a termelés igényeire való tekintettől hajtva, a proletárok tömegét a kommunisztikus izgatás iránt fogékonnyá tette: rendelkezésünkre bocsátja az *eszközöket* is, melyekkel a proletáriátust forrongásba hozhatjuk, politikailag szervezhetünk és forradalmi szerepére előkészíthetjük.

Mikor a bourgeoisie magához ragadta a politikai hatalmat, azt monopolizálni is igyekezett. Mindenütt, Franciaországban, Angliában, Németországban, Hollandiában stb. a korlátozott szavazati jogot honosította meg, hogy a vagyon-talan osztályt a politikai befolyástól elzárja. S mégis, a kapitalisztikus civilizációnak majdnem valamennyi országában kénytelen volt az *általános választójogot* kisebb-nagyobb mértékben megadni. Kénytelen volt arra, hogy ezt a rettenetes fegyvert maga adja a bér munkások kezébe. Tagadhatatlan, hogy ez a kétélű

fegyver — amellyel még nem tud bánni — eddig csak sebeket ejtett a munkásosztály testén. Franciaországban 1848. óta bírják az általános választói jogot s ez idő alatt a parlamentáris gyűlekezetek nagyrészt kapitalistákból és a kapitalista érdekek védőiből állnak. A munkások kapitalistákat választottak képviselőikül. Legnagyobb ellenségeikre bízták érdekeik védelmét. Az általános választói jog ellenére a *kormány* csak úgy, mint a korlátolt választói jog idejében — a *birtokososztály* kezében van, mely csak a maga érdekeinek védelmére alkot törvényeket.

Ámde a szocialisták kezükbe veszik a munkásosztály nevelése ügyét, megtanítták őket az általános választói joggal helyesen élni és a munkásosztály meg is mutatta, hogy a kommunisztikus oktatást hasznára tudja fordítani. Franciaországban a legutóbbi községi választásokon a munkáspárt 77 városban kezdte meg a küzdelmet; 27 községet hódítottunk meg, melyekben a többség, sok helyen az egész tanács, a mi embereinkből áll. A többi községekben jelentékeny kisebbséget hoztunk össze. A kapott szavazatok száma már az első szavazásnál több mint 102.000-re rúgott. Ez az első lépés a községi igazgatás meghódítására.

A munkásosztály — s e néven úgy a kézi, mint a szellemi munkásokat értjük, mert hiszen az utóbbiak is bérmunkások — van hivatva arra, hogy termeljen és egyúttal az egész termelést vezesse. Ma ez az egyetlen hasznos osztály és hogy teljesen megfeleljen szociális feladatainak: ahhoz csak az hiányzik, hogy a nemzet politikai érdekeit is ő igazgassa. A községtanácsok gyűlekezetei, melyeket a szocialisták egymásután hódítanak meg, az ország igazgatására szükséges személyek tanintézetévé válnak.

Ha a proletáriátus a községi és állami igazgatásnak urává lett, követni fogja a bourgeoisienak a múlt században adott példáját: t. i. miután a kapitalistákat politikailag kisajátította, hozzá fog látni gazdasági kisajátításukhoz is. A termelés kommunisztikus szervezete és a munkaeszközöknek, valamint a munka gyümölcseinek individualisztikus bírlalása közötti — előadásom elején érintett — ellentétet ki fogja egyenlíteni, vagyis a kapitalisztikus tulajdont szocializálni fogja. S akkor nemcsak a termelési eszközök közösítése el fog éretni, hanem az élvezeti cikkek is közösítődni fognak.

S miután a mechanikai termelés az emberek termelő erejét oly nagy mértékben emelte, hogy annyit, sőt még többet is lehet termelni, mint az emberek normális szükségleteinek kielégítésére szükséges: minden idők előjogokkal felruházott és elnyomó osztályaiból kikerült moralistái- és politikusainak bölcsekedése ellenére, akik egyre Krisztusnak folyton ismételt és körülírt mondását hajtják: nem lesz több szegény a földön és általános jólét fog uralkodni.

Ime látják uraim, hogy nem ábrándoztam; nem állítottam azt, hogy a szociális mozgalmat érzések után, vagy az igazság és egyenlőség abszolút ideáival kell vezetni. Épen nem, én főképp a szemeink előtt lejátszódó jelenségeket változtam és továbbfejlődésük irányát jeleztem.

Kimutattam, mint ulti fel a gazdasági szervezet a kommunisztikus formát, miközben a bírlalás módja individualisztikus maradt. Kimutattam, hogy a gazdasági szervezet átalakítja, központosítja az egyéni tulajdont, szétrombolja a családot és a túlbőség mellett nyomort szül; kimutattam, miként változtatja meg a régi munkaföltételeket és választja külön a termelőknél a testi munkásságot a szellemi munkától, a bérmunkások két fajtájára különítván el őket. Kimutattam, miként teszi fölöslegessé a kapitalista tulajdonost, kinek osztály-előjogait ma már nem ellensúlyozzák magán- vagy szociális szolgálatai; miként gyűjti össze nagy pari városokba a bérmunkásokat, miként veri ki fejükből az egyéni tulajdon

ösztönét, hogy helyette kommunisztikus eszméket arasson ; miként készíti őket elő a szocialisztik agitációra, a választói jog kellő felhasználására, az uralom birtolására községekben és államban, hogy ily módon végrehajtsák a nagy átmenetet a tőkepénzes osztály magántulajdon-rendszeréről a nemzeti köztulajdon rendszerére.

Vajjon ábránd-e ez? Vagy nem inkább tisztánlátás-e? Vajjon gyilkosságra és rablásra való felbujtást jelent-e az, ha előkészítjük a munkástömegeket a forradalmi misszióra, melyre hivatottak, hogy *megvalósítsák az emberiség boldogságát?*

A gazdasági jelenségek a nagy bűnösök, ezek a rettenetes forradalmárok, melyek az emberek minden szokását, a társadalom százados alaptámaszeit halomra döntik; mi kommunisták, akik Marx és Engels iskolájához tartozunk, csupán szószólói vagyunk a gazdasági jelenségeknek. Hasonlóan a sirályokhoz, melyek a matrónának a zivatart megjósolják: mi is az uralkodó osztályoknak a zivatart jelezzük, amely összes előjogaikat el fogja seperni, de a zivatart nem mi csináljuk.

A szociális forradalom kevésbé fájón fogja a társadalmat átalakítani, mint amennyi szenvedést okoznak a kapitalizmus uralma alatt a túltermelés szűlte időszaki válságok. S ha ily módon a társadalom a gazdagságnak egyöntetűen szervezett biztosítása és szétosztása révén visszatér a rendhez és összhanghoz: akkor a gép, az elnyomásnak ez a legrémesebb fegyvere, amelynél szörnyűbbel a birtokosztály nem rendelkezett, az emberiség megváltójává lesz. Akkor vége a szolgai munkának, amint ezt Arisztotelesz hatalmas géniusza előre látta.

